

РОЗДІЛ 3 ТЮРКСЬКІ МОВИ

УДК 811.512.161'37

DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2023.32.1.16>

ЖАНР ТУРЕЦЬКОГО ТЕХНІЧНОГО ТЕКСТУ «ІНСТРУКЦІЯ З ЕКСПЛУАТАЦІЇ» В АСПЕКТІ ПЕРЕКЛАДУ

THE GENRE OF THE TURKISH TECHNICAL TEXT “OPERATING INSTRUCTIONS” IN THE ASPECT OF TRANSLATION

Пілик В.В.,

orcid.org/0000-0001-8987-8845

кандидат філологічних наук, доцент,

доцент кафедри тюркської філології

Київського національного лінгвістичного університету

У статті розглянуто поняття «інструкція з експлуатації», зокрема досліджено шляхи відтворення при перекладі жанрово-стилістичних особливостей інструкцій. Досліджено тексти турецькомовних і українськомовних інструкцій до побутових приладів, проаналізовано мовні засоби, які використовуються для створення тексту інструкції та способи їх передання українською мовою. Встановлено, що інструкція до побутової техніки є жанром науково-технічного стилю і слугує для повідомлення точних фактів, які описують спеціальну галузь, а також сприяє спрощенню процесу сприйняття інформації. Визначено особливості композиційної структури інструкцій з експлуатації, зокрема, з'ясовано, що вони містять типові інформаційні блоки, будуються за чіткими шаблонами, характеризуються стандартним розташуванням матеріалу, лаконічністю, логічністю і наявністю невербальних засобів, таких як схеми, малюнки, умовні знаки. Різниця між турецькими та українськими текстами інструкцій спостерігається як на стилістичному рівні, так і на рівні синтаксису і лексики, тому адекватний переклад не може відбуватися без адаптації. У розглянутих текстах інструкцій з експлуатації виявлено значну кількість науково-технічної термінології, технічної фразеології. Визначено лексико-граматичні особливості текстів інструкцій. Обґрунтовано, що основним принципом, якого повинен дотримуватися перекладач фахових текстів, є, насамперед, розуміння змісту термінів турецькою мовою та прагнення до точного й однозначного відтворення їх у перекладі. Описано особливості перекладу скорочень, власних назв, зокрема прийоми, до яких слід вдаватися за відсутності одиничного відповідника певної власної назви вихідної мови. Вищезазначені стилістичні та лексико-граматичні характеристики науково-технічних документів впливають на їх комунікативні характеристики, які мають бути відтворені в процесі перекладу. Наголошено на важливості і необхідності продовжувати роботу щодо накопичення досвіду перекладу турецьких науково-технічних текстів, аналізу наявних і розроблення нових правил, які могли б забезпечити їхній якісний переклад, підкреслено значимість вивчення стилістичних особливостей перекладу науково-технічних текстів, що, безперечно, є перспективними для подальшого дослідження

Ключові слова: жанрово-стилістичні особливості, науково-технічний текст, інструкція з експлуатації, лексико-граматичні особливості, переклад.

The article deals with the concept of «operating instruction», in particular, the ways of reproducing the genre and stylistic features of instructions in translation. The texts of Turkish and Ukrainian-language instructions for household appliances are studied, the language means used to formulate the text of the instruction and the ways of their transmission in Ukrainian are analyzed. It has been established that instructions for household appliances belong to the scientific and technical functional style and serve to communicate accurate facts describing a special field, as well as to simplify the process of cognition of information. The article identifies the peculiarities of the compositional structure of operating instructions, in particular, it is found that they contain typical information blocks, are built according to clear templates, are characterized by a standard arrangement of material, conciseness, logic and the presence of non-verbal means, such as diagrams, drawings, and symbols. There are differences between Turkish and Ukrainian instructional texts at the stylistic level, as well as at the level of syntax and vocabulary, so adequate translation cannot take place without adaptation. A significant amount of scientific and technical terminology and technical phraseology was found in the analyzed texts of operating instructions. The lexical and grammatical features of the instruction texts are determined. It is substantiated that the main principle that a translator of professional texts should adhere to is, first of all, to understand the meaning of terms in Turkish and strive for their accurate and unambiguous reproduction in translation. The article describes the peculiarities of translating abbreviations and proper names, in particular, the techniques that should be used in the absence of a single equivalent of a particular proper name in the source language. These stylistic, lexical and grammatical features of scientific and technical materials directly affect their communicative character, which must be reproduced in translation. The author emphasizes the importance and necessity of continuing to work on accumulating experience in translating Turkish scientific and technical texts, analyzing existing and developing new rules that could ensure their high-quality translation, and

emphasizes the importance of studying the stylistic features of the translation of scientific and technical texts, which are undoubtedly promising for further research on the features of scientific and technical genres.

Key words: genre and stylistic features, scientific and technical text, operating instruction, lexical and grammatical features, translation.

Постановка проблеми. Галузь науки і техніки перебуває в постійному розвитку, з'являються нові прилади та інструменти, які завдяки процесам глобалізації стають популярними не тільки в країні виробника, але й в усьому світі, а тому вивчення особливостей перекладу технічних текстів є актуальною темою дослідження. Оскільки технічний текст дуже часто слугує керівництвом з використання інформації, яка в ньому міститься, то, відповідно, технічний переклад вимагає від перекладача не тільки чудового знання мови оригіналу й перекладу, а й «занурення» в обрану технічну сферу для відтворення конкретних понять в технічному документі. Мовне оформлення інструкції, завдяки стандартизації, що забезпечує економне використання засобів, спрощує написання й сприйняття цього тексту.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Особливості перекладу текстів науково-технічного стилю досліджували Н. Кузьменко, В. Карабан, І. Корунець, Т. Кияк та ін. Дослідники зазначають, що відмінними рисами технічного перекладу від інших видів перекладу є висока насиченість термінологією, точність, чіткість, лаконічний виклад матеріалу та відсутність образно-емоційних виразових засобів. Основною вимогою до науково-технічного перекладу автори називають адекватне відтворення інформації.

Постановка завдання. Метою даної статті є дослідження текстів турецькомовних та українськомовних інструкцій до побутових приладів і аналіз особливостей їх відтворення українською мовою. Відповідно до мети роботи поставлено такі завдання: проаналізувати стилістичні особливості жанру «інструкція з використання»; розглянути лексичні та граматичні особливості текстів інструкцій; визначити основні труднощі при перекладі турецькомовних інструкцій українською мовою; описати вимоги, обов'язкові для досягнення адекватного перекладу науково-технічних текстів загалом і жанру «інструкція» зокрема.

Виклад основного матеріалу. Інструкції з експлуатації побутової техніки належать до науково-технічного функціонального стилю і є нормативними довідково-інформаційними виданнями, які окреслюють правила безпечного і правильного користування пристроями, машинами, апаратами тощо. Одним із головних завдань інструкцій є комунікація між виробником і корис-

тувачем, ознайомлення людей із усіма необхідними характеристиками продукту. Тексти цього жанру дуже схожі один на одного, насамперед за своєю структурою. Типова інструкція містить інформацію про встановлення приладу, його експлуатацію, чищення, технічне обслуговування та догляд, умови зберігання, включає схеми, малюнки, умовні знаки тощо. Виразна структурованість інструкцій забезпечує гарне розуміння інформації та сприяє реалізації комунікативно-прагматичного завдання. Слід зауважити, що розділи про загальні правила безпеки та технічні характеристики зазвичай знаходяться на початку інструкції, що пояснюється загальним дедуктивним принципом, за яким будується інструкція, який полягає у поданні інформації від загального до конкретного. Іншою характерною особливістю інструкцій з експлуатації є пункт «подяка споживачам», який можна побачити на першій сторінці: *Değerli Müşterimiz, Arçelik ürününü tercih ettiğiniz için teşekkür ederiz. – Şanovni klijentu! Dякуємо за те, що надали перевагу продукції компанії Арчелік.*

Кожен з цих розділів має свої характерні мовні особливості в турецькій та українській мовах, а відмінності, які існують між двома мовами спричиняють труднощі при перекладі інструкцій з однієї мови на іншу. У нашому випадку мовою оригіналу виступає турецька мова, тому вимоги щодо максимально можливої еквівалентності перекладів інструкцій з експлуатації українською мовою викликають необхідність детального вивчення мовних особливостей цього жанру науково-технічного тексту, а також дослідження способів адекватного відтворення особливостей при перекладі. Критерії адекватного науково-технічного перекладу чітко сформульовані Кияком Т.Р.: «Він повинен точно передавати зміст оригіналу, містити загальноприйнятну в мові перекладу термінологію й відповідати нормам науково-технічної літератури, переклад якої здійснюється» [1, с. 45].

Характерними особливостями науково-технічного тексту є його інформативність, логічність, чіткість, точність, об'єктивність, ясність і зрозумілість. Стандартизацію тексту інструкції можна фіксувати як на рівні граматичних зв'язків, так і на рівні лексики.

До лексичних особливостей текстів науково-технічного дискурсу слід передусім віднести

використання термінів. Термін є спеціальною номінативною лексичною одиницею, представлена словом або словосполученням, що використовується для точної номінації поняття. Саме терміни мають ключове значення та несуть найбільше інформативне навантаження у науково-технічних текстах, тому переклад термінологічних одиниць та вибір оптимального відповідника в мові перекладу є першочерговим завданням перекладача. У турецьких інструкціях з експлуатації часто зустрічаємо багатокомпонентні терміни, наприклад: *sifir derece bölmesi* – нульова камера; *ayarlanabilir ayaklar* – регульовані ніжки, *kontrol paneli* – панель керування, *yükleme karağı* – дверцята, є й однокомпонентні терміни, які в перекладі українською мовою часто потребують трансформації додавання: *sebzelik* – відділення для овочів, *uyurtalık* – полиця для яєць. В. Карабан до лексичних труднощів науково-технічного перекладу відносить «багатозначність слів (термінів) та вибір адекватного словникового відповідника або варіанту перекладу слова (терміна), особливості вживання загальнонародних слів в науково-технічних текстах, правильне застосування того чи іншого способу перекладу лексики, визначення межі припустимості перекладацьких лексичних трансформацій, переклад термінів, неологізмів, аббревіатур, псевдоінтернаціоналізмів, етноспецифічної лексики, різного роду власні імена і назви (фірм, установ і організацій) тощо» [2, с. 12]. При перекладі інструкцій слід дотримуватися єдності термінології, властивої для даної галузі знань, тобто використовувати як авторитетне джерело технічних термінів спеціальні двомовні та одномовні тлумачні словники.

Серед лексичних проблем перекладу інструкцій з експлуатації можна виділити переклад аббревіатур, загальномовних та спеціальних скорочень, умовних позначень тощо. Наприклад, *Bu ürün AB AEEE Direktifine (2012/19/AB) uygundur.* – Цей продукт відповідає директиві ЄС WEEE (2012/19/ЄС). Усі варіанти скорочень перекладають відповідними скороченнями, які є нормативними в мові перекладу.

Окремо слід згадати про переклад власних імен та назв, які, як відомо, відтворюються трьома способами, до який належить перекладацька транскрипція, транслітерація або використання в тексті іноземного імені зі збереженням його графіки: Наприклад, *Arçelik A.Ş. tarafından üretilmiştir.* – Виготовлено акціонерним товариством Арчелік. *Beko Çağrı Merkezi haftanın 7 günü 08:00–24:00 saatleri arasında 444'lü telefon numarası ile canlı olarak hizmet vermektedir.* – Бу

можете зателефонувати до колл-центру **Beko** протягом 7 днів на тиждень з 08:00 до 24:00 години за номером 444.

Якщо існує усталений варіант перекладу (назв установ, організацій, компаній), обов'язково використовуємо саме його: *Bu ürün, T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı tarafından yayımlanan "Atık Elektrikli ve Elektronik Eşyaların Kontrolü Yönetmeliği"nde belirtilen zararlı ve yasaklı maddeleri içermez.* – Цей продукт не містить шкідливих і заборонених речовин, зазначених у «Положенні про контроль за відходами електричного та електронного обладнання», затвердженому Міністерством екології та урбанізації Турецької Республіки.

Найчастотнішими є конструкції з дієсловами та віддієслівними іменниками на позначення дій. Стандартними для інструкцій можна назвати розповідні конструкції, які використовуються в описовій частині тексту, та спонукальні конструкції, які знаходяться у частині з вказівками. Речення здебільшого є лаконічними, часто використовуються пасивні конструкції, дієприкметникові та дієприслівникові звороти, умовні речення. Окрім дієслів на позначення дії, яку потрібно виконати, у текстах використовується зобов'язальний спосіб дієслова, який здебільшого виражає спонування до дії через пораду, прохання, заклик тощо. Так, наприклад: *Ütüyü kullanacağınız ve koyacağınız zeminin yüzeyi sabit olmalıdır.* – Праску слід використовувати та розміщувати на рівній, стійкій поверхні. Слова «повинен», «зобов'язаний» зазвичай не вживаються при перекладі, перекладачі трансформують речення з лексемами «повинен» або «зобов'язаний» на «слід», «рекомендується», «необхідно», «необхідно, щоб», «дозволяється тільки», «не допускається», «забороняється», «не слід» тощо. Поєднання афікса *-malı* з афіксом заперечення *-ma, -me* має значення поради по відношенню до адресата або інструкції до виконання дії: [3, с. 151]: *Temizlik ve kullanıcı bakım işlemleri, başlarında bir büyük olmadığı sürece çocuklar tarafından yapılmamalıdır.* – Очищення й технічне обслуговування не можна виконувати дітям без нагляду дорослих.

У текстах турецькомовних інструкцій до адресата звертаються, використовуючи особове закінчення 2-ї особи множини, що перекладається українською мовою за допомогою займенника «ви» або безособовими реченнями: *Arçelik ürününü tercih ettiğiniz için teşekkür ederiz.* – Дякуємо, що ви обрали продукцію компанії Арчелік. На автора в турецькій мові вказує займенник *biz*, особове закінчення або назва компанії: *Sizlere iyi*

ürün vermek kadar, iyi hizmet vermenin de önemine inanıyorsunuz. – **Ми** переконані у тому, що маємо забезпечити вас високоякісними продуктами та послугами.

Інструкції з експлуатації побутових приладів містять низку клішованих фраз, які часто мають такий самий клішований відповідник у мові перекладу: *Ürünü kullanmadan önce kullanma kılavuzunun tamamını dikkatle okuyun* – Перед використанням пристрою уважно прочитайте інструкцію. Найчастіше клішованими фразами користуються у розділі «Загальні правила безпеки», оскільки інформаційне наповнення цієї частини інструкції повторюється або має схожість у кожному документі.

У турецькомовних інструкціях спонукальні конструкції утворюються за допомогою наказового способу дієслова другої особи множини шляхом додавання до основи дієслова ненаголошеного афікса *-(y)in/in/un/ün*: *Bu cihazı her tür sıcak yüzeyden uzak tutun* – Тримайте цей прилад подалі від гарячих поверхонь. Форми наказового способу в українській інструкції утворюються від основи теперішнього (майбутнього часу) за допомогою закінчень другої особової парадигми. Заперечні конструкції можуть перекладатися за допомогою слів «забороняється», «не слід», «не можна» тощо. – *Bu cihazı temizlemek için kesinlikle benzin, solvent, aşındırıcı temizleyici veya sert fırça kullanmayın.* – Категорично забороняється використовувати бензин, розчинник, абразивні засоби для чищення або жорсткі щітки для очищення приладу. Заперечні конструкції наказового способу використовуються з метою запобігти небажаним діям, які можуть призвести до травми користувача або пошкодження продукту: *Cihazı, kullanım atasının dışında hiçbir amaç için kullanmayın.* – Не використовуйте пристрій для інших цілей, окрім тих, для яких він призначений.

Окрім того, настанови директивного характеру можуть передаватися шляхом використання умовних речень, які в турецькій мові утворюються за допомогою афікса умовності *-sa / -se*: *Eğer makine tahta sandıkla paketlenmişse sandığın çivilerini çıkartarak sandığı sökün.* – У випадку, коли машина поміщена в дерев'яну коробку, видаліть скоби кріплення і витягніть її з дерев'яної конструкції.

Грамматична побудова речення турецької мови відрізняється від граматичної будови в українській мові, тому мовні традиції цільового простору вимагають певних змін та перестановок. При перекладі інструкцій з експлуатації побуто-

вих приладів найчастіше вдаються до застосування таких трансформацій:

– додавання: *Tüm pişirmelerde cam tepsiyi kullanınız* – Скляне деко використовується для готування в усіх типах духовок;

– вилучення: *Kabloya verilecek herhangi bir zarar, ciddi elektrik çarpmaları ile sonuçlanabilir.* – Будь-яке пошкодження кабелю може призвести до серйозного ураження електричним струмом;

– заміна частини мови: *Mükemmel bir sonuç alabilmek için çok sıcak bir hava akımı gereklidir.* – Для отримання ідеального результату потрібен дуже гарячий потік повітря;

– інтеграція: *Pişirme sırasında veya bitiminde fırın kapağını açarsanız mikrodalga yayılması ve pişirme işlemi sona erer. Bu sizlerin güvenliği içindir.* – Якщо відкрити дверцята духовки під час або наприкінці готування, задля вашої безпеки випромінювання мікрохвиль та робота приладу призупиняється;

– перестановка: *Bu kılavuzun tamamını ve verilen diğer belgeleri ürünü kullanmadan önce dikkatle okuyun ve bir başvuru kaynağı olarak saklayın.* – Перед експлуатацією виробу уважно прочитайте інструкцію й іншу надану документацію та збережіть її як довідковий матеріал. На відміну від турецької мови українська має вільний порядок слів. Проте, згідно з законом зорового сприйняття під час читання другу частину речення сприймають як більш значущу [4, с. 70]. Тому в письмовому мовленні вдаються до лінійного подання інформації, при якому на початку речення подається другорядна інформація, а основна розташовується в кінці, і, таким чином, логічно наголошується. Саме з цієї причини під час перекладу використовується перmutація членів речення.

Для інструкцій з експлуатації характерним є обмежене використання часових форм дієслова. Найчастотнішим є теперішній-майбутній час на *-ir* (у відповідних фонетичних варіантах), який в українських інструкціях передається за допомогою теперішнього часу дієслова: *Makine, içine konulan çamaşırın ağırlığına göre su miktarını kendisi ayarlar.* – Машина сама регулює необхідну кількість води відповідно до ваги поміщеної в неї білизни. *Hasarlı ürünler güvenliğiniz için tehlike oluşturur.* – Пошкоджені вироби становлять загрозу вашій безпеці. Дуже часто теперішній-майбутній у поєднанні з формою можливості на *-abil* слугує для вираження передбачення: *Çamaşırlarınızda leke kalabilir.* – На вашій білизні можуть залишитися плями. Для позначення майбутньої дії використовується майбутній кате-

горичний час з афіксом присудковості третьої особи однини -асактір (у відповідних фонетичних варіантах), який українською мовою так само передається дієсловом у формі майбутнього часу: *Çamaşır makinesini çalıştırmadan önce, nakliye emniyet civatalarını sökün! Aksi takdirde ürün hasar görecektir.* – *Перед початком роботи пральної машини відкрутіть транспортувальні запобіжні болти, інакше виріб буде пошкоджено.*

Характерною граматичною ознакою інструкцій є наявність пасивних конструкцій. Пасивні форми використовують у зв'язку з тим, що відсутня необхідність в ідентифікації особи або через недоцільність встановлення особи виконавця. В турецькій мові форми пасивного стану зустрічаються значно частіше, ніж в українській. В українській мові пасивний стан реалізується за допомогою дієприкметників минулого часу, постфіксів -сь, -ся, предикативних часток -но, -то: *Ürününüz, Malkan Makina'nın modern tesislerinde üretilmiştir.* – *Цей продукт був виготовлений на сучасному обладнанні компанії Malkan. Bu bilgilerin operatöre*

faydalı olması düşünülmüştür. – *Ця інформація призначена для операторів. Her türlü dış ve iç giyim çeşidinin el ütüsü ile ütülenmesinde kullanılır.* – *Використовується для прасування всіх видів верхнього одягу та нижньої білизни.*

Висновки: Переклад інструкцій з експлуатації є одним із найвідповідальніших видів перекладу, який вимагає від перекладача не лише знання мови, але й вузькогалузевих профільних знань об'єкта перекладу. Перекладаючи науково-технічні тексти, необхідно пам'ятати про відмінності в будові речень між турецькою мовою та українською, а також відмінності в системній організації мови. У процесі перекладу основну увагу слід зосередити на його адекватності та точності з урахуванням кінцевої мети – максимально точного відтворення тексту оригіналу українською мовою. Подальшою перспективою наукового пошуку в обраному напрямі вважаємо вивчення стилістичних особливостей перекладу науково-технічних текстів, що, безперечно, є необхідним для дослідження особливостей й інших науково-технічних жанрів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кияк Т.Р. Теорія і практика перекладу. Вінниця: Нова книга, 2006. 240 с.
2. Карабан В. Переклад англійської наукової і технічної літератури: Граматичні труднощі, лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні проблеми. 4-е вид., виправлене. Вінниця: Нова книга, 2004. 574 с.
3. Спотар-Аяр Г.Ю. Підліпний Я.С. Зобов'язальний стан в турецькій мові. Knowledge, Education, Law, Management. Lublin, 2021 № 2 (38), vol. 1, с. 150–158.
4. Колос Ю. З. Особливості передачі вимог в інструктивних текстах під час перекладу з англійської мови українською. 2021. URL: http://reposit.nupp.edu.ua/bitstream/PoltNTU/9825/1/НВ%20МГУ_Колос_70-72.pdf